DARDU NICOLAESCU PLOPŞOR

STUDIUL ANTROPOLOGIC AL OSEMINTELOR INCINERATE DIN NECROPOLELE GETO-DACICE DE LA BUGEAC

Pe teritoriul satului Bugeac, comuna Ostrov, au fost identificate — cu ocazia unor descoperiri întîmplătoare — două necropole geto-dacice, situate la circa 2 km şi jumătate distanţă una de cealaltă. Cercetări sistematice s-au efectuat în cea de a doua necropolă [1], campaniile de săpături din 1968 şi 1969 ducînd la dezvelirea unui număr de 19 morminte. Cimitirele au fost datate în secolul al IV-lea î.e.n., fără a se exclude posibilitatea ca unele morminte să aparţină sfîrşitului secolului V sau începutului secolului III î.e.n., alăturîndu-se la mărturiile ce atestă prezenţa elementului autohton în Dobrogea în această perioadă.

În general, pînă la ora actuală, rituarul funerar al geto-dacilor a fost abordat numai din punct de vedere arheologic [2]. Considerăm că analiza antropolgică poate aduce contribuţii valoroase la adîncirea unor aspecte, ce rămîn altfel insesizabile. Datorită caracterului de salvare al sondajelor întreprinse, ca şi faptului că rezultatele arheologice au fost publicate, am început studiul resturilor osteologice de la Bugeac fără a mai aştepta săparea integrală a celor două necropole.

Necropola I de la Bugeac: au fost scoase 4 morminte cu osemintele depuse în urne. Ne-au parvenit resturile incinerate din 3 morminte.

Mormîntul 1 (M 1): conţinea peste 176 fragmente, dintre care 16 craniene, subţiri în zona parieto-temporală, mai groase spre linia mediosagitală, unde ating 5,3 mm, nedepăşind valorile minime la bărbaţii şi femeile de vîrstă adultă. Mărimea capetelor femurale, dispariţia cartilagiului de creştere, complet închis şi şters la femur şi humerus, pledează pentru grupa de vîrstă *adult tînăr*. Gracilitatea oaselor lungi, cu reliefuri musculare slabe, ar indica, mai probabil, *sexul femenin* (?). Se identifică fragmente de omoplat, humerusuri, vertebre, femure, tibii, peroneu, coxal, metacarpian, coaste, metatarsian (?), astra-

[1] M. Irimia, *Cimitirele de incineraţie geto-dacice de la Bugeac — Ostrov* şi *Noi cercetări arheologice în cimitirul II geto-dacic de la Bugeac*, Pontice, I, 1968, p. 193—233 şi Pontice, II, 1969, p. 23—42.

[2] D. Protase, *Riturile funerare la daci şi daco-romani*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, 1971, 221 p.

gal şi calcaneu, scheletul fiind reprezentat. Împreună cu osemintele umane s-a găsit un os de vită, cu un grad de calcinare diferit.

Mormîntul 3 (M 3): 105 fragmente, din care 8 sînt craniene, cu grosimi pînă la 3,3 mm în zona bosei parietale stîngi. Un fragment de frontal, cu marginea superioară a orbitei stîngi şi arcul supraciliar pînă aproape de glabella, permite să se întrevadă o orbită cvadrangulară (?), un arc supraciliar şi o glabella bine dezvoltate (gradul 3 Broca). Un număr de 29 de fragmente de corpuri şi arcuri vertebrale dorsale şi sacrale prezintă caractere specifice unui individ foarte tînăr (adolescent). Notăm în continuare fragmente de omoplat, humerus stîng şi drept, cubitus şi radius, bazin, femur şi tibie. După fragmentul de frontal am fi îndreptăţiţi să înclinăm spre sexul masculin, grupa de vîrstă fiind probabil *adolescent spre adult.* Deşi numărul fragmentelor este mic (de dimensiuni relativ însă mari), principalele părţi ale scheletului sînt reprezentate.

Mormîntul 4 (M. 4): din 89 de fragmente 3 sînt craniene, restul provenind din vertebre (7), omoplat (cavitate glenoidă), humerus, radius, coxal (sprînceană acetabulară), femure, rotule (2), tibii şi metatarsian I. Deşi pe o epifiză distală de femur se mai păstrează o mică zonă din structura concentrică de creştere, lipsa completă a liniei cartilagiului de creştere indică grupa de vîrstă adult *(adult tînăr* însă). Foarte probabil că *sexul este femenin* (gracilitatea oaselor şi reliefurile musculare şterse). Părţile principale ale scheletului sînt reprezentate, ceea ce ridică problema — avînd în vedere numărul redus de fragmente — a unei adunări intenţionate a resturilor incinerate de pe rug.

Necropola II de la Bugeac: cele 19 morminte identificate în acest punct se repartizează tipologic în trei grupe distincte. La mormintele cu resturile depuse în urne din cimitirul precedent, se adaugă cel în „cutii de piatră" şi complexele funerare [3].

Mormîntul 1 (M 1): în urnă s-au găsit 292 fragmente, unele lungi de 10—12 cm. Un număr de 32 de fragmente sînt craniene (unul singur de mandibulă), cu dimensiuni şi suturi caracteristice adulţilor. S-au identificat 15 corpuri vertebrale şi arcuri neurale, fragmente de humerus (epifize distale şi diafize), radius, femure relativ masive, tibie (epifiza proximală şi diafize), un fragment de peroneu şi unul de astragal. Părţile principale ale scheletului sînt reprezentate. Grupa de vîrstă *adult tînăr*, probabil de *sex masculin.*

Mormîntul 2 (M 2): 730 fragmente incinerate, din care 62 craniene şi 5 dinţi (incisivi, canini şi M_1 — porţiunile radiculare, cu decapitarea coroanelor). Atît fragmentele craniene şi dinţii, cît şi cele de oase lungi provin de la doi indivizi, de vîrstă *adultă tînără.* Judecînd după dimensiunile şi caracterele unor fragmente orbitale (marginea superioară cu apofiza malară), este vorba de un bărbat şi o femeie. Caracterele arderii diferă: osemintele de femeie sînt de culoare albă, calcinate, în timp ce osemintele bărbatului sînt de culoare vinţie,

[3] M. Irimia, *Noi cercetări...*, p. 39.

aproape negre în spărtură. Este puțin probabil ca arderea pe același rug, prin diferența apreciabilă de masă, să fi dus la aceste deosebiri. Arderea a avut loc mai degrabă separat, pe un rug mai „bogat" în cazul femeii și pe unul mai mic, sau cu lemne de altă esență (eventual mai verzi) în cazul bărbatului. Prezența unor elemente, ca epifizele proximale și distale de humerus, radius, cubitus de la ambii indivizi, axis, femure, tibii, peronee, coxal, metacarpiene, falange, metatarsiene, astragal, indică o culegere îngrijită de pe rug a principalelor părți ale scheletului, resturile fiind apoi depuse în aceiași urnă. Un număr de 11 fragmente de pasăre și ovicaprin, avînd aceleași caractere de ardere ca și osemintele femeii, arată că ofranda a fost incinerată pe rugul femeii.

Mormîntul 3 (M 3): peste 290 fragmente incinerate și calcinate, unele de 5—7 cm lungime. Din craniu provin 31 fragmente: regiunea supraciliară — cu marginea orbitală stîngă, arc mijlociu dezvoltat și sinus frontal mediu, fragmente din parietale și occipital, cu porțiuni suturale complet închise, șterse endocranian și cu desen vizibil, întrerupt exocranian, corespunzînd grupei de vîrstă *matur II*. Zona orbitală și dimensiunile și caracterele fragmentelor de oase lungi ar pleda, foarte probabil, pentru *axul femenin (?)*. Din scheletul postcranian se pot identifica fragmente de corp vertebral cervical, cavitatea glenoidă a omoplatului stîng, diafize de humerus stîng și drept, fragmente din ambele femure și tibii (pilastru mijlociu dezvoltat și tibia probabil platicnemică), un fragment diafiză peroneu și astragal, metatarsianul I. Scheletul este reprezentat.

Mormîntul 4 (M. 4): urna conținea peste 780 fragmente, din care 53 craniene (frontal, orbită, parietal, occipital, maxilar superior stîng și drept) și 2 dinți cu coroana „decapitată". Restul fragmentelor sînt din humerus, cubitus și radius stîng și drept, falange, metacarpiene, femure și tibii, astragal stîng și drept, metatarsian I stîng și drept. Grupa de vîrstă este *adult-matur*, iar sexul probabil *masculin* (?). Toate părțile scheletului sînt reprezentate.

Mormîntul 5 (M 5): în urnă au fost depuse peste 300 fragmente incinerate și calcinate, de culoare albă sau alb-vineție. Numai 42 sînt craniene. Resturile provin de la doi copii, unul în jur de 3 — 3 1/2 ani și celălalt de circa 5 — 6 ani, așa cum se poate aprecia după mărimea celor 4 stînci temporale prezente. S-au mai identificat capete, epifize și diafize de oase lungi (femure 3, tibii 1), care concordă cu vîrsta aproximativă estimată pe baza mărimii stîncilor temporale. Pe mai mult de 10 fragmente sînt vizibile impregnări cu oxid de fier. Împreună cu oasele incerate s-au găsit de altfel și 2 fragmente dintr-un cercel (?) de fier, ce a aparținut probabil copilului de 5 — 6 ani, judecînd după urmele de oxid de fier relevate pe una din stîncile temporale. Din aceiași urnă provin o vertebră de pește, un craniu și mandibule, humerusuri și radiusuri de cîrtiță (Talpa europaea) și orbete (Spalax typhlus), neincinerate, care au pătruns aici probabil mai

tîrziu. Nu există, de asemenea, elemente concludente pentru a susţine că principalele părţi ale scheletelor celor doi copii sînt reprezentate, în pofida numărului mare de fragmente.

Mormîntul 6 (M 6): 98 fragmente incinerate, dintre care 4 sînt craniene, cu suturi deschise, necomplicate. Atît grosimea fragmentelor craniene, cît şi dimensiunile şi caracterele morfologice ale diafizelor de oase lungi (regiunea V-ului deltoidian a humerusului) atestă un *infans I — II*. Un fragment cranian şi 12 de oase lungi diferă de restul fragmentelor, culoarea lor gălbuie datorîndu-se unui lut nisipos (loessoidal ?) aderent, ce umplea canalul medular. Restul oaselor incinerate sînt de culoare albă sau alb-vineţie. Nu s-a putut stabili dacă avem de-a face cu doi indivizi sau ambele grupuri de oseminte aparţin aceluiaşi infans I — II. Scheletul este nereprezentat. Ofranda animală (carnivor mic sau ovicaprin tînăr, greu de precizat dimensional) a fost arsă pe acelaşi rug. Pe 3 fragmente osoase se păstrează urme de oxid de fier.

Mormîntul 8, fără oase, este considerat de autor cenotaf, ca şi mormîntul 10.

Mormîntul 9 (M 9): 86 fragmente osoase, dintre care 11 craniene (stînca temporală, frontal, occipital). Diafazele de oase lungi sînt de dimensiuni mici, capul femural fiind detaşat de col. Caracterele sînt proprii unui copil *(infans I spre infans II)*. Un număr de 8 fragmente, cu acelaşi grad de incinerare ca şi osemintele umane, ridică problema ofrandei animale: pasăre de talie mică (cît porumbelul) şi altă speie greu de precizat.

Patru fragmente aparţin unui individ din altă grupă de vîrstă, probabil *adolescent spre infans II*, cu un grad de ardere net deosebit (în spărtură sînt de culoare neagră, în timp ce cele de infans I — II au culoarea albă). Această constatare pune întrebarea dacă rugurile nu erau construite într-un loc anume, avînd un caracter oarecum permanent, la adunarea resturilor incinerate putînd să nimerească, din greşeală, şi cîteva fragmente de la indivizi arşi mai înainte. Numărul mic de fragmente exclude posibilitatea ipotezei unui mormînt dublu. Părţile scheletului nu sînt reprezentate. Deşi în inventar figurează obiecte metalice, nu s-au relevat impregnări cu oxid de fier pe oase.

Mormîntul 11 (M 11): conţinea peste 392 fragmente de dimensiuni relativ mari, dintre care 43 craniene (orbită, frontal, parietale, occipital cu relief pronunţat, de gradul 3 Broca). Grosimea, desenul, complicarea suturilor şi gradul lor de obliterare pledează pentru grupa de vîrstă *adult-matur*, iar caracterele şi dimensiunile fragmentelor craniene şi ale oaselor lungi indică, foarte probabil, *sexul masculin*. Cinci fragmente provin de la ofranda animală (ovicarpin ?). Prezenţa scheletului postcranian (humerus, cubitus, radius, falange, omoplat, femur, tibie, peroneu, astragal, metatarsian I) arată că s-a procedat la o adunare îngrijită a resturilor incinerate de pe rug.

Mormîntul 13 (M 13)[4]: 83 fragmente, dintre care 11 craniene, restul fiind din diafaze de oase lungi (humerus, cubitus, tibie). dimensiuni foarte mici, sub 8—10 mm, aparținînd unui **infans I,** în (10 — 12 ani, judecînd după valorile dimensionale ale fragmentelor incinerate craniene). Individul este nereprezentat.

Mormîntul 15 (M 15): au fost depuse în urmă peste 215 fragmente, dintre care 11 craniene, aparținînd unui individ de vîrstă *adultă-tînără* (după suturi și grosimi = frontal, parietal, orbită, occipital). Din scheletul postcranian s-au identificat fragmente de humerus și radius, femur stîng și drept, tibie (ambele epifize proximale), peronee, amîndouă astragalele. Sexul probabil este cel *masculin.* Principalele părți ale scheletului sînt reprezentate.

Mormîntul 16 (M 16): circa 230 de fragmente, multe de dimensiuni foarte mici, sub 8—10 mm, aparținînd unui infans I, în vîrstă de 3 — 4 ani (judecînd după grosimea unui fragment de frontal, mărimea stîncii temporale, dimensiunile celor două capete femurale, a epifizelor distale femurale și a corpurilor vertebrale, cu arcurile neurale nesudate, ca și a unui fragment de astragal și calcaneu). Deși adunarea resturilor de pe rug nu s-a făcut cu o grijă deosebită (la 230 fragmente, numai 2 craniene), scheletul pare a fi reprezentat.

Mormîntul 17 (M 17 a): peste 480 fragmente în urnă, majoritatea de dimensiuni foarte mici (4—12 mm). Un număr de 136 fragmente provin de la 2 cranii de copii, în vîrstă de 5 — 5 1/2 ani. Grupa de vîrstă *infans I* este atestată de morfologia și stadiul de dezvoltare al molarului de 6 ani (s-au găsit 2 molari de 6 ani), ca și de dimensiunile celor 4 fragmente de stîncă temporală. Drept ofrandă s-a depus pasăre și o specie nedeterminabilă (12 fragmente). Fragmentele craniene constituie aproape 1/3 din totalul osemintelor, incluzînd și ofranda. Lipsesc elementele de bază pentru a susține că cele două schelete sînt reprezentate prin principalele părți componente.

Mormîntul 17 (M 17 b): 36 fragmente de oase lungi, aparținînd probabil unui *infans II*, depuse separat de urnă, în apropierea „marcajului" din pietre. Trei fragmente animale (ofrandă ?) au un grad de calcinare mai redus decît cele umane. De asemenea, resturile incinerate se deosebesc, prin caracterul de ardere, din cele din urmă. Scheletul nu este reprezentat.

Mormîntul 18 (M 18): peste 720 fragmente, din care 59 craniene (2 dinți, orbită, frontal, parietale, occipital). Sînt prezente toate părțile componente ale scheletului: omoplat, humerus, cubitus și radius, falange mîini și metacarpiene, femure, tibiile (platourile tibiale desprinse sub acțiunea focului la nivelul liniei de creștere, la femure însă capul femural nu s-a desprins), astragale, metatarsiene, coaste, vertebre dorsale, cervicale și sacrale. Grupa de vîrstă *adult*, tînăr. sexul probabil *masculin* (?) gracil.

[4] S-a trecut la M 13 întrucît osemintele din M 12 au fost pierdute. Situația este valabilă și pentru M 14 și M 19.

Sintetizînd rezultatele, reiese că din totalul de 23 de morminte descoperite la Bugeac, au fost analizate antropologic 16, oasele din 5 morminte neparvenindu-ne la studiu, iar 2 — considerate cenotafuri — fiind lipsite de resturi incinerate. Cele 16 morminte analizate au dat un număr de 19 indivizi, ce se repartizează pe grupe de vîrstă astfel : 4 infans I, 3 infans I — II, 2 infans II, 1 adolescent-adult, 9 adulţi, dintre care majoritatea sînt adulţi tineri şi numai 2 adulţi-maturi, 1 matur II. Acest tabel nu are însă valoare de eşantion reprezentativ, întrucît cazurile amintite provin din cimitire diferite, iar sondajele efectuate în punctul „Gheţărie" au avut drept scop lămurirea situaţiei generale şi nu epuizarea unui lot sau a unei porţiuni limitate din necropolă [5]. Durata necropolelor ridică de asemenea problema existenţei unor faze sau subfaze, ori, un studiu nuanţat al ritualului funerar şi al evoluţiei sale, impune luarea în consideraţie a unei eventuale diferenţieri cronologice a celor 23 de morminte de la Bugeac. Un indiciu pare să fie furnizat de gruparea tipologică a mormintelor în teren. Astfel, cele în groapă simplă, cu urna protejată sau nu cu lespezi de piatră, sînt concentrate în partea de nord-est a cimitirului II, la capătul pantei, în timp ce mormintele „în cutie de piatră" [6] se întîlnesc spre sud-vest, unde terenul este puţin în pantă. Deşi o distincţie cronologică sigură nu este posibilă, autorul săpăturii înclină să creadă că tipul al doilea ar fi mai vechi decît primul [7]. În 1969 s-au identificat cîteva morminte situate în zona celor în cutii de piatră, ce alcătuiesc o variantă aparte, înrudită cu mormintele cu manta de bolovani. Inventarul funerar şi analiza antropologică nu permit, pe de altă parte, să afirmăm că mormintele de la Bugeac au avut la bază alt criteriu de diferenţiere decît cel cronologic : social, în funcţie de sex, grupă de vîrstă etc, iar amplasarea lor în cadrul necropolei pune sub semnul întrebării posibilitatea folosirii la întîmplare, în acelaşi interval de timp, a tipurilor respective. Fără a putea aduce alte precizări, vom împărţi mormintele geto-dacice de la Bugeac în două mari categorii tipologice, care s-ar putea să corespundă şi unor categorii cronologice.

Prima grupă cuprinde 8 morminte cu manta de bolovani sau „cutie de piatră" şi 4 complexuri funerare (M 6, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 19, 15, 16, 17, 18). Ceramica din cele 8 morminte cu manta de bolovani este lucrată, fără excepţie, cu mîna, ceea ce pledează şi pentru caracterul lor mai arhaic. Osemintele erau depuse printre pietre

---

[5] A se vedea planul săpăturilor din Pontice, I, 1968, p. 197.

[6] Termenul de „cutie de piatră" poate da naştere la confuzii, fiind utilizat cu precădere pentru mormintele cu cistă sau casetă de piatră (D. Protase, *op. cit.*, p. 74, 116 etc.). D. Protase foloseşte şi termenul de morminte cu locaş de pietre (p. 69), deşi la Bugeac este vorba mai mult de o manta de bolovani.

[7] Mormintele în „cutie de piatră" n-au dat ceramică lucrată la roată, inventarul avînd un aspect mai arhaic decît la mormintele în groapă simplă, cu osemintele depuse în urnă (M. Irimia, Pontice, I, p. 231).

[8] Complexele funerare sînt formate din două părţi distincte : un grup masiv de pietre, îngropat la adîncimi diferite, care marca mormîntul, şi urna aflată la o anumită distanţă, la nivelul bazei grămezii de pietre (M. Irimia, Pontice, II, p. 39).

(4 cazuri) sau în urne (2 cazuri). Două morminte cu urnă nu conțineau resturi calcinate și au fost considerate cenotafuri (M 8 și M 10). Urnele nu erau prevăzute cu capace, fiind acoperite cel mult cu pietre (2/2). Inventarul ceramic este reprezentat prin vase întregi sau fragmente ceramice (4 cazuri), în timp ce inventarul metalic este atestat în două morminte (M 9 și M 11). Judecînd după urmele de oxid de fier de pe resturile incinerate din M 6, și aici a fost depus inventar metalic, care nu s-a păstrat. Oasele din 2 morminte au fost pierdute, așa că la analiză au ajuns 4 morminte (M 6, 9, 11, 13). De asemenea, M 6 conținea resturi calcinate și în afară de urnă, au fost însă studiate numai oasele din urnă. Situația obținută este următoarea : 2 infans I — II, 1 infans II (în jur de 10 — 12 ani) și 1 adult-matur. Sexul copiilor nu a putut fi stabilit. Caracterul inventarului din mormintele de infans I — II (o fusaiolă în M 6 și obiecte de podoabă din fier și bronz în M 9) ar putea eventual să indice sexul feminin, lucru aproape sigur pentru mormîntul cu fusaiolă[9]. Diagnosticul de sex al adultului-matur (masculin) a fost confirmat și de inventarul funerar : 2 cuțitașe, 1 vîrf de săgeată și o zăbală. În trei morminte s-a găsit ofrandă, indiferent de grupa de vîrstă (M 6, 9, 11).

Cele 4 complexe funerare (M 15, 16, 17, 18), aflate la periferia mormintelor cu manta de bolovani, se pare totuși că sînt ulterioare lor, deoarece ceramica lucrată la roată apare într-un procent destul de ridicat. Poziția lor cronologică este cu atît mai greu de fixat. Urnele, prezente în toate cele 4 morminte, erau acoperite de regulă cu alte vase și așezate pe o lespede de piatră. Predomină inventarul ceramic. Într-un singur caz s-a găsit un cuțit de fier, așezat sub urmă, la un adult gracial de sex masculin (M 18) și mărgele de sticlă și plumb la un infans I, de 3 — 4 ani (M 16). Mai semnalăm un mormînt de adult tînăr de sex masculin, numai cu inventar ceramic (M 15), și un mormînt colectiv (M 17), cu ofrandă animală, compus dintr-o urnă ce conținea resturile a doi copii de aceiași vîrstă (5 — 5 1/2 ani) și un infans II, în afară de urnă.

Mormintele în groapă simplă, cu osemintele depuse în urne, întrunesc 11 cazuri. Inventarul ceramic lipsește (9 morminte), iar atunci cînd există este alcătuit din vase miniaturale sau de dimensiuni foarte mici. Osemintele din 3 morminte nu au fost analizate (M 2 din cimitirul I și M 7 și 12 din cimitirul II). Inventarul găsit în două din aceste morminte ar putea atesta într-un caz o persoană de sex femenin (în M 12 o fusaiolă), iar în celălalt de sex masculin (un cuțitaș de fier și o zăbală în M 7), deși diagnozele de sex efectuate în funcție de criteriile arheologice trebuie privite cu rezervă. Majoritatea resturilor incinerate provin de la grupele de vîrstă mai mari : 1 adolescent-adult, 6 adulți și 1 matur II. Analiza antropologică a stabilit că 3 din persoanele adulte erau de sex femenin, din care una avea inventar de podoabe (2 fibule de bronz de tip tracic arhaic). Restul, de sex masculin, nu

[9] Problema inventarului și a diagnozelor de sex făcute pe această bază a fost tratată cu ocazia studierii necropolei hallstattiene de la Ferigile.

aveau inventar. În sfîrşit, 2 morminte sînt duble (M 2 şi M 5 din necropola II). Osemintele au fost depuse în aceeaşi urnă : un bărbat şi o femeie de vîrstă adultă-tînără în M 2, un infans I de 3 — 3 1/2 ani şi un infans de 5 — 6 ani în M 5. Incinerarea a avut loc, în cazul adulţilor, la ruguri diferite, ceea ce nu se poate susţine pentru copiii din M 5, de unde au fost recoltate şi 3 mărgele de sticlă şi fragmente dintr-un cercel de fier. Cercelul a aparţinut sigur copilului de 5 — 6 ani, pe osemintele căruia s-au relevat urme de impregnări cu oxid de fier. Ofrandele animale sînt rare la mormintele din această categorie : vită în M I din necropola I şi pasăre şi ovicaprin în M 2 din necropola II. De fiecare dată ofranda se găseşte în mormintele unor persoane de sex femenin.

Numărul mic de cazuri face imposibilă generalizarea unor observaţii, care raportate la totalul mormintelor s-ar putea să aibe un caracter întîmplător. Pentru cunoaşterea ritualului funerar al geto-dacilor necropolele de la Bugeac îşi aduc totuşi contribuţia printr-o serie întreagă de elemente, şi anume : adulţii şi copiii erau înmormîntaţi împreună, în cadrul aceleaşi necropole, în morminte de acelaşi tip. Nici în ceea ce priveşte inventarul nu se făcea o diferenţiere pe grupe de vîrstă, de vreme ce apar morminte de copii şi adulţi fără inventar, ca şi morminte cu inventar. Armele nu sînt asociate cu obiecte de podoabă, iar analiza antropologică pare a releva că erau depuse în mormintele bărbaţilor, după cum podoabele sau fusaiolele erau depuse în cele ale femeilor. Mormintele de copii descoperite pînă în prezent nu conţin inventar de arme, în schimb sînt frecvente obiectele de podoabă, marea lor majoritate provenind tocmai din aceste morminte. Podoabele preferate în acest caz sînt mărgelele, brăţările, verigile, cerceii. În mormintele de adulţi, cuţitele şi piesele de harnaşament la bărbaţi şi fibulele la femei. Se constată, de asemenea, depunerea în mormintele de femei a fusaiolelor, obicei răspîndit în Latène şi la alte populaţii [10]. În ce măsură poate servi criteriul arheologic la determinarea sexului, mai ales la copii, se va stabili abia după studierea integrală a unui număr mai mare de necropole geto-dacice. S-a observat în schimb la Bugeac un tratament diferit al defuncţilor, în funcţie de grupa de vîrstă, în momentul adunării resturilor incinerate de pe rug : cu atenţie la adulţi, în aşa fel ca toate părţile scheletului să fie reprezentate, şi în mod simbolic la copii, lucru verificat de noi şi pentru alte morminte sau necropole geto-dacice [11].

Probabil că existau unul sau mai multe locuri comune de ardere, după cum par a indica cele 4 fragmente de adolescenţi, cu un grad de

---

[10] P. Kaczanowski, *Próba rekonstrukcji stosunków spolecznych ludności terenu pólnocno-wschodnich Niemec w okresie wczesnorzymskim w świetle badań przeprowadzonych nad materialami grobowymi*, în Prace archeologiczne, 10, 1968, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, CLXXXIII, p. 59 ; K. Dabrowski, *Cmentarzysko z okresu późnolateńskiego w Zagorzynie, pow. Kalisz,* în Sprawodzania ancheologiczne, XXII, 1970, p. 383.

[11] D. Nicolaescu Plopşor şi W. Wolski, *Ein Beitrag der historischen Anthropologie zur Frage der Permanenz im Bestattungsritual,* în Annuaire roumain d'anthropologie, 6, 1969, p. 3—20.

calcinare deosebit, găsite în aceiaşi urnă cu un infans I—II (M 9). Prezența lor poate fi explicată în mod cît mai plauzibil prin afptul că au rămas pe rug după curăţire şi au fost adunate, din greşeală, odată cu cele ale copilului.

Atît la adulţi, cît şi la copii se obişnuia arderea pe acelaşi rug a unor ofrande animale, o parte sau toate osemintele fiind apoi culese şi depuse în urnă. Aceasta nu este o caracteristică specifică epocii, ea apare şi mai devreme, în bronz şi hallstatt, după cum nu este circumscrisă exclusiv teritoriului nostru [12]. Cantitativ, predomină ofrandele de pasăre, de talie mică sau mai mare [13], urmate de ovicaprine. Se întîlnesc rar şi animale de talie mare (1 caz). În acelaşi mormînt se pun adesea ofrande din mai multe specii, de exemplu păsări de diferite talii (M 9), pasăre şi o specie nedeterminabilă (M 17), pasăre şi ovicaprin (M 2, necropola I), Ofranda apare o singură dată în mormîntul unui adult-matur, de sex masculin. În rest este frecventă în mormintele de copii din faza mai veche sau este depusă în mormintele unor femei de vîrstă adultă (în cazul mormîntului dublu de bărbat şi femeie, s-a putut chiar preciza că a fost arsă pe rugul femeii şi nu pe cel al bărbatului). Toate acestea nu fac însă decît să consemneze o situaţie de fapt, care poate fi oricînd confirmată sau răsturnată, dacă am dispune de imaginea situaţiei din întreaga necropolă.

Cenotafurile sînt practicate de populaţia geto-dacică de la Bugeac (2 în faza cea mai veche). Asupra caracterului lor nu sînt dubii, deoarece în amîndouă cazurile s-a găsit cîte o urnă, acoperită într-un mormînt cu o piatră, ceea ce face să cadă posibilitatea distrugerii osemintelor ca urmare a acţiunii solului. Ambele cenotafuri nu conţineau inventar funerar.

În sfîrşit, un alt aspect al ritualului funerar al geto-dacilor, relevat de necropolele de la Bugeac, este practicarea înmormîntărilor duble, în aceiaşi urnă fiind depuse osemintele a două persoane : 2 copii de aceiaşi vîrstă (5 — 5 1/2 ani), 2 infans I de vîrste diferite şi un bărbat şi o femeie de vîrstă adultă tînără. Acest obicei a fost surprins de noi şi în necropola hallstattiană tîrzie de la Ferigile [14], cu care ocazie am încercat să analizăm semnificaţia şi implicaţiile sale : moartea concomitentă, din motive ce nu le vom expune aici, a unor membri din familie (în acest caz, în M 17 au fost înmormîntaţi doi gemeni), moartea unor persoane din cadrul comunităţii survenită întîmplător în aceiaşi perioadă sau la intervale apropiate, păstrarea urnei cu resturile incinerate şi adăugarea, la un anumit interval, a osemintelor de la un individ. Avînd în vedere caracterul excepţional al unor asemenea morminte, am înclina să credem că nu este vorba de o practică curentă, ci mai degrabă de decesul în aceiaşi perioadă a persoanelor respective. Cel puţin pentru adulţii din M 2, de sex opus şi vîrstă apropiată, este

[12] W. Wolski, D. Nicolaescu Plopşor, *Studiul antropologic al necropolei hallstattiene tîrzii de la Ferigile*, în Buridava, 1972.

[13] De mărimea unui porumbel sau a unei găini.

[14] Această practică este des întîlnită în Latènul european W. Wolski şi D. Nicolaescu Plopşor, *op. cit.*).

greu să ne imaginăm că au fost înmormîntaţi împreună, în aceiaşi urnă, fără să fi existat între ei anumite relaţii, de căsătorie sau rudenie. În asemenea împrejurări, copiii erau incineraţi pe acelaşi rug, iar adulţii pe ruguri deosebite : un rug mai sărac, eventual cu lemne de esenţă verde, bărbatul şi un rug bogat, care a provocat o calcinare puternică a osemintelor, cu ofrandă de pasăre şi ovicaprin, în cazul femeii.

În 2 morminte s-au gsăit oase incinerate şi în afară de urnă. Au fost analizate numai resturile din M 17, care au aparţinut unui infans II. Acesta este singurul mormînt colectiv (2 infans I de aceiaşi vîrstă în urnă şi 1 infans II în afara urnei) de la Bugeac, aşa că nu putem spune dacă acest sistem de înmormîntare era folosit sau nu şi pentru adulţi. Rămîne deschisă şi întrebarea dacă infansul II a fost introdus odată cu urna sau mai tîrziu, cum este probabil să se fi întîmplat.

Limitîndu-ne la constatările sugerate de cele 23 de morminte săpate, sperăm ca viitoarele cercetări să aducă completările dorite pentru cunoaşterea caracteristicilor ritualului funerar al geto-dacilor.

L'ÉTUDE ANTHROPOLOGIQUE DES OSSEMENTS INCINÉRÉS DES NÉCROPOLES GÉTO-DACES DE BUGEAC

Résumé

Sur le térritoire du village Bugeac (commune Ostrov, Dobroudja) on a identifié deux nécropoles géto-daces du IVème siècle av.n.e., dont l'une a été partiellement fouillée en 1968 et 1969 par le Musée d'archéologie de Constantza.

Dès 23 tombes découvertes jusqu'à présent, parmis lesquelles 2 sont des cénotaphes, dépourvues de restes cinéraires, on a examiné les ossements provenant de 16 tombes. L'analyse anthropologique a pérmis d'identifier 19 individus, à savoir : 4 infans I, 3 infans I—II, 2 infans II, 1 juvenis-adultus, 9 adultus (la plupart des jeunes adultes et seulement 2 adultus-maturus) et 1 maturus II.

Le petit nombre de tombes fouillées à Bugeac est tout à fait insuffisant pour en tirer des conclusions génerales, mais les faits d'observation gardent toute leur valeur pour ce qui est du rite funéraire des géto-daces. À part la pratique des cénotaphes, il est à souligner le traitement différent des défuncts par rapport au groupe d'âge : pour les adultes et les individus d'âge mûr, on a constaté que toutes les parties du squelette sont représéntées parmis les restes cinéraires, tandis que pour les enfants (infants I et II) et les jeunes adolescents, on a recueilli un petit nombre d'ossements pour les mettre symboliquement dans l'urne funéraire. On a trouvé aussi, dans la nécropole de Bugeac, des tombes contenant des restes osseuses appartenant a deux individus : des enfants (joumeaux et enfants d'âge différent) et des jeunes adultes, un homme et une femme, leurs ossements étant déposés ensemble dans la même urne. À noter que les différences très nettes en ce qui concerne le degré d'incinération des restes cinéraires de l'homme et de la femme prouvent que l'homme a été brulé sur un petit et pauvre bucher, tandis que la femme sur un riche bucher, à grand feu, qui a porté l'incinération jusqu'à la calcination des ossements.

Un dernier élément à souligner : les offrandes animales — moutons-chevres et oiseaux — identifiées à Bugeac seulement dans les tombes d'enfants et de femmes, qui ont été déposées sur le bucher funéraire et brulées ensemble avec les défuncts, vu le même degré d'incinération des ossements hummaines et animales.

ANTHROPOLOGISCHE UNTERSUCHUNG DER EINGEÄSCHERTEN GEBEINE AUS DEN GETO-DAKISCHEN NEKROPOLEN VON BUGEAC

Zusammenfassung

Auf dem Gebiet des Dorfes Bugeac, Gemeinde Ostrov wurden zwei geto-dakische Nekropolen festgestellt. Die in der zweiten Nekropole in den Jahren 1968 und 1969 durchgeführten Forschungen haben zur Freilegung von 19 Gräbern geführt. Die Grabstätten wurden in das 4. Jh. v.u.Z. datiert, ohne daß jedoch die Möglichkeit ausgeschlossen würde, daß einige Gräber dem Ende des .Jh. oder dem Anfang des 3.Jh. v.u.Z. zuzuschreiben wären (s. in *Pontice*, I, 1968, S. 193—233 und in *Pontice*, II, 1969, S. 23—42).

Im vorliegenden Aufsatz machen vie Veraassern eine anthropologische Analyse der eingeäscherten Gebeine aus 16 Gräbern. Die 16 untersuchten Gräber haben eine Anzahl von 19 Individuen ergeben, die sich wie folgt auf Altersgruppen verteilen : 4 infans I, 3 infans I—II, 2 infans II, 1 Jüngling-Erwachsener, 9 Erwachsene, wovon die meisten jüngeren Alters und nur zwei älter sind, 1 Erwachesener II.

Nekropole I :

Grab 1 (M 1) — junger Erwachsener, wahrscheinlich weiblichen Geschlechts (?)
Grab 3(M 3) — Jüngling, fast erwachsen, mänlich.
Grab 4 (M 4) — junger Erwachsener, wachrscheinlich weibl.

Nekropole II :

Grab - (M 1) — junger Erwachsener, wahrscheinlich männl.
Grab 2 (M 2) — 2 Individuen, junge Erwachsene, 1 Mann und eine Frau.
Grab 3 (M 3) — Erwachsener II, wahrscheinlich weiblich (?)
Grab 4 (M 4) — Erwachsener, wahrscheinlich männlich (?)
Grab 5 (M 5) — zwei Kinder — eines etwa 3—3½ Jahre, das andere 5—6 Jahre.
Grab 6 (M 6) — infans I—II.
Grab 9 (M 9) — zwei Individuen : ein infans I/infans II und ein Jüngling/infans II.
Grab 11 (M 11) — Erwachsener, männlich.
Grab 13 (M 13) — infans II (10—12 Jahre).
Grab 14 (M 15) — Jüngling, jung, männlich.
Grab 16 (M 16) — infans I (3—4 Jahre).
Grab 17 (M 17 a) — 2 infans I im Alter von 5—5½ Jahren.
Grab 17 (M 17 b) — infans II.
Grab 18 (M 18) — Erwachsener, wahrscheinlich männlich (?).

Zum Kennenlernen des Bestattungsritus der Geto-Daker bringen die Nekropolen von Bugeac ihren Beitrag durch eine Reihe von Elementen u.zw.: Erwachsene und Kinder wurden zusammen bestattet, innerhalb derselben Nekropole, in Gräbern vom gleichen Typus.

Waffen werden nicht zusammen mit Schmuckstücken beigegeben, und die anthropologische Analyse scheint zu ergeben, daß sie in Gräbern von Männern beigegeben wurden, so wie Schmuckstücke und Spinnwirteln in Frauengräbern beigegeben wurden.

In Kindergräbern findet man keine Waffen, dagegen sind Schmuckstücke häufig, und der Großteil kommt eben aus solchen Gräbern : Perlen, Armreifen, Ringe, Ohrgehänge.

In Erwachsenengräber wurden bei Männern Messer und Teile von Zaumzeug gelegt, bei Frauen Fibeln und Spinnwirteln.

Ee wurde eine verschiedene Behandlung der Verstorbenen, je nach Altersgruppen, beim Einsammeln der eingeäscherten Reste vom Scheiterhaufen beobach-

tet: bei Erwachsenen sorgfältig, so daß alle Teile des Skeletts vertreten sind, während dies bei Kindern nur symbolisch geschah.

Sowohl bei Kindern als auch bei Erwachsenen war es üblich, auf demselben Scheiterhaufen Tieropfer zu verbrennen. Vorherrschend sind Opfer von kleinen oder großen Vögeln, worauf Ziegen und Schafe folgen; selten begegnet man auch großen Tieren.

Eine andere Seite des durch die Nekropolen von Bugeac enthüllten Bestattungsritus der Getodaker ist die Praktik der Doppelbestattung, also der Beisetzung der Gebeine von zwei Personen in derselben Urne: 2 Kinder gleichen Alters (5—5$^1/_2$ Jahre), 2 infans I verschiedenen Alters und ein Mann und eine Frau, junge Erwachsene.

In Anbetracht des besonderen Charakters dieser Gräber sind die Verfassern der Ansicht, daß es sich nicht um eine laufende Praktik handelt, sondern vielmehr um eine gleichzeitiges Ableben der betreffenden Personen.